

**SHARQ VA G'ARB MUTAFAKKIRLARINING YOSH AVLOD TARBIYASI
BORASIDAGI FIKRLARI**

Sharipova Feruza Jumayevna

*Navoiy viloyati Navbahor tumani XTBga qarashli 4-umumiy o'rta ta'lim
maktabining Tarbiya fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Tarbiya o'z mohiyat-e'tibori bilan milliy, umuminsoniy va gumanistik mazmunga egadir. Har bir jamiyat o'z oldiga yetuk, har tomonlama kamol topgan, o'zida butun ijobiy, oliyanob fazilatlarni birlashtirgan avlodni tarbiyalashni orzu qiladi. Maqolada Sharq va G'arb mutafakkirlarining yosh avlod tarbiyasi borasidagi fikrlari haqida batafsil keltirib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *Yangi O'zbekiston, uchinchi renessans, ta'lim tarbiya, ma'rifat, oila, pedagogik, ma'naviyat.*

Bugun Yangi O'zbekiston hayotining barcha sohalarida chuqur islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu jarayonda ta'lim tizimidagi o'zgarishlar, sohaga kiritilayotgan yangiliklarning ahamiyati beqiyos. Chunki Prezidentimiz ta'kidlaganidek, Uchinchi Renessans davriga qadam qo'yimoqchi ekanmiz, bu borada avvalo ta'lim-tarbiya tizimi nihoyatda katta rol o'ynaydi. Ta'lim tizimidagi islohotlardan biri sifatida 2020-2021 o'quv yilidan boshlab umumiy o'rta ta'lim muassasalarida "Tarbiya" fanining joriy etilishini misol qilib aytishimiz mumkin. Shiddat bilan o'zgarayotgan dunyoda o'quvchi-yoshlarni o'z Vataniga munosib farzand qilib voyaga yetkazishda ularning ham sifatli ta'lim olishlariga, ham yuksak axloqli, go'zal tarbiyali bo'lib yetishishlariga jiddiy e'tibor qaratmog'imiz lozim. Bolalarda yoshlikdan boshlab insonlarga hurmat va ehtirom bilan qarash, ular mehnati va zehni bilan yaratilgan boyliklarni avaylashga o'rgatish oila va maktab jamoatchiligining eng dolzarb masalasiga aylandi. Zero, ota nasihati, ona suti, ustoz o'giti bilan singgan tarbiya bir umr inson onida va qalbida muhrlanib qoladi. Odam yashash uchun doimo mehnatda bo'ladi va shaxs bo'lib shakllanadi. Odam ta'lim-tarbiya, mehnat, muloqot jarayonida, ijtimoiy tajriba, bilim, turli munosabatlar, siyosiy g'oya, milliy mafkura omillari ta'sirida yashaydi va o'zlashtiradi hamda shu jarayonda ijtimoiylashadi. Shu munosabat bilan o'tmish allomalarimiz ham oila va bola tarbiyasiga alohida e'tibor qaratib, avvalo, ularni insonparvarlik ruhida tarbiyalashga e'tibor qaratganlar. Bugungi globallashuv jarayoni, fan-texnika taraqqiyoti, innovatsion rivojlanishga bo'lgan ehtiyoj yoshlar uchun ko'plab imkoniyatlar

yaratmoqda. Ular oldiga tezkor qarorlar qabul qilish, innovatsion tafakkurni shakllantirish, intellektual salohiyatni oshirish bilan birga milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq bo'lishdek hayotiy talablarni qo'ymoqda. Yoshlarni ma'nan va jismonan barkamol qilib tarbiyalash, iqtidori va salohiyatini ro'yobga chiqarish, ularni davlat jamiyatning rivojiga keng jalb etish, tashabbuslarini yetarli darajada qo'llab-quvvatlash muhim vazifalarimizdan biridir. Tarbiya ijtimoiy, aniq maqsadga yo'naltirilgan hodisadir. Inson kamolotiga ta'sir etuvchi omillarni tahlil etish shuni ko'rsatadiki, bu omillar ichida tarbiya muhim va yetakchi o'rinda turadi. Axloqimiz binosining go'zal va chiroyli bo'lishida tarbiyaning ta'siri kattadir. Tarbiya jarayonida ta'lim oluvchilarning ongi shakllana boradi, his-tuyg'ulari rivojlanadi, ijtimoiy hayot uchun zarur bo'lgan ijtimoiy aloqalarni tashkil etishga xizmat qiladigan xulqiy odatlar hosil bo'ladi va rivojlanadi.

Farobiy bilimidan ma'rifatli yetuk odamning obrazini tasvirlar ekan, bunday deydi: «Har kimki ilm xikmatni o'rganmagan desa, uni yoshligidan boshlasin, sog'– salomatligi yaxshi bo'lsin, yaxshi ahloq va odobi bo'lsin, so'zining uddasidan chiqsin, yomon ishlardan saqlangan bo'lsin, barcha qonun – qoidalarni bilsin, bilimdan va notiq bo'lsin, ilmi va dono kishilarni xurmat qilsin, ilm va ahli ilmdan mol – dunyosini ayamasin, barcha real moddiy narsalar to'g'risida bilimga ega bo'lsin».

Bu fikrlardan **Farobiy**ning ta'lim – tarbiyada yoshlarni mukammal inson qilib tarbiyalashda xususan, aqliy – axloqiy tarbiyada aloxida e'tibor berganligi ko'rinib turibdi, uning e'tiqodicha, bilim, ma'rifat, albatta yaxshi axloq bilan bezatmog'i lozim, aks holda kutilgan maqsadga erishilmaydi, bola yetuk bo'lib yetishmaydi.

Ibn Sino bola tarbiyasi va tarbiya usullari haqida qimmatli fikrlarini bildirgan. **Ibn Sino** bolaning axloqiy tarbiyasi haqida bildirgan fikrlarida uy – ro'zg'or tutish masalalari xususida ham so'z yuritadi. Bolani tarbiyalash oila ota – onaning asosiy maqsadi va vazifasidir. O'z kamchiliklarini tuzatishga qodir bo'lganota – ona tarbiyachi bo'lishi mumkin.

Axloqiy tarbiyada eng muxim vositalar bolaning nafsoniyatiga, g'ururiga tegmagan holda, yakkama – yakka suxbatga bo'lish unga nasixat qilishdir.

Ibn Sino bolada axloqiy xususiyatlarni mehnat, jismoniy aqliy tarbiya bilan o'zviy birlikda shakllantirishni, uni inson qilib kamol toptirishda asosiy omil deb biladi.

Yusuf Xos Xojibning uqtirishicha har bir kishi jamiyatga munosib bo'lib kamol topmog'i kerak. Buning uchun u tug'ilgan kundan bolab zarur tarbiyani olmog'i lozim. U qobil qizning tarbiyasi haqida fikr yuritir ekan, ularning o'zlarigaxos xususiyatiga e'tibor berishni ta'kidlaydi.

Farzandlar tarbiyasi nihoyatda erta boshlanmog'i shart. Shundagina ularningnoo'rin xatti – harakatlariga berilishining oldi olinadi.

Mirzo Ulug'bekning oila muhiti sog'lom avlodni yetishtirish haqidagi fikrlari shundan iboratki, alloma uqtirishicha, bolaning bilim olishiga bo'lgan qiziqish, xavasini oshirishda u tarbiyalanayotgan muxit muxim o'rinni egallaydi. Oilada ota – onalar ayniqsa o'qimishli ota – onalar o'z farzandlarining haqiqiy inson bo'lib kamol topishiga aloxida e'tibor berishlari lozim.

Alisher Navoiy bolaning voyaga yetishida, kamol topishida tarbiyaning kuchiva qudratiga alohida e'tibor beradi. Tarbiya natijasida bolaning foydali va yetuk kishi bo'lib o'sishiga ishonadi. Yosh bolaning juda kichik yoshidan boshlab tarbiyalamoq zarur. Tarbiya insonga o'zida yaxshi odat va fazilatlar xosil qilishga yordam beradi. U odam shaxsi kishilar bilan munosabatda, ayniqsa kishilarning bir – birlariga bo'lgan ruxiy ma'naviy ta'sirlari natijasida tarkib topadi deb voyaga yetkazishda asosiy omillardan biri tarbiya ekanligi o'qtiradi.

Voiz Al – Koshifiyning o'qtirishicha insonni ta'lim – tarbiya orqali qayta tarbiyalash aqliy qobiliyatni o'stirish mumkin. Koshifiy o'zining pedagogik qarashlaricha bolalarda mustaqil fikrlash qobiliyatini o'stirish masalasiga aloxida e'tibor beradi. Ota – onalar muallimlardan bu masalaga aloxida axamiyat berishni talab etadi. Bu masalada oilaviy hamda tashqi muxit muxim o'rin tutadi. Bola to'g'ri so'zli, vadaga vafodor, yaxshi xulqli qilib tarbyalanishi kerak.

Jaloliddin Davoniy ota – onaning bolani tarbiyalashdagi axamiyatiga keng to'xtalgandi. Uning fikricha oila tarbiyasida ota ham, ona ham teng huquqli, teng ishtirok etishi bolaning yaxshi xulq – odob qoidalarini muayyan bir kasbni egallashiga ko'maklashishi ilm – fan va kasb – hunar egallashining moddiy asosi bo'lmishoziq – ovqat, kiyim – kechak, kerakli buyum va jixozlarni yetkazib berish uchun jozibalik ko'rsatishi kerak.

Sharq mumtoz adabiyotining buyuk namoyondalaridan biri **Muslixiddin Sadi Sheroziy** Sheroz shaxrida 1184 yilda tug'ildi. Sadining fikricha, oila, bolaning baxti, kelajagi uchun zamin yaratuvchidir. Oilada asosiy tayanch otadir. U ma'suliyatli tarbiyachidir. Ota o'z bolalarini tarbiyalashi, o'qitishi, hunarga o'rgatishi, jismonan chiniqtirishi kerak.

Sadining pedagogik qarashicha bola qobiliyatli va kamqobiliyatli bo'lishi mumkin. Qobiliyat o'z – o'zidan rivojlanmaydi. Uning rivojlanishi uchun bolani tarbiyalash kerak, tarbiya bo'lmasa, boladagi qobiliyat so'nadi, tarbiyani 3 asosiy – aqliy, nafosat va jismoniy mehnat tarbiyasiga bo'ladi. Adib bolani tarbiyalash vazifasini ularning ota – onalariga, ya'ni

oilaviy tarbiyaga kata e'tibor beradi.

Sadi ota – onalarga xarakterini hisobga olgan holda axloqiy tarbiyani bolaningyoshligidan boshlashni tavsiya etadi, xarakter shakllangach, bolaga ta'sir etmaydi.

XIX asr o'zbek ijtimoiy va adabiy xayotning yirik vakillaridan biri **Komil Xorazimiy** o'z asarlarida ma'rifat axloqiy kamolot, vatanparvarlik g'oyalarini olg'a surdi.U ilm-ma'rifatning xalq, jamiyat farovonligiga, insonning axloq kamolatida tutgan o'rni, axloqiy va nafosat tarbiyasini uzviy birligi xaqidagi pedagogik fikrlarini xam bayon etadi.

Komil Xorazimiyning fikricha ilm-xunar, ilm-ma'rifat inson axloqiy kamoloti, ijtimoiy ma'naviy xayotning rivoji uchun xizmat qilishi kerak. Kamtarlik eskirmaydigan, eng go'zal insoniy fazilatdir. Bu fazilatlarga ega bo'lganlar obro'-e'tiborli komil insonlardir. Kamtarlik insonni turli noxushlikdan xijolatdan saqlaydi. Shoir tarixshunos, tarjimon va xattot **Munis Xorazmiy** tilga ko'p erk bermaslikni maslaxat beradi. Uning ta'kidlashicha, ortqcha so'zmonlik kishi boshiga olin o'rniga qattiq tosh bo'lib tegishi mumkin.

Shoir yomon so'zli, ozor beruvchi murodlar sifatini tasvirlab, kishilarni jumladan yoshlarni ular bilan xamsuxbat bo'lmaslikka undaydi. Munis Xorazmiy o'z asarlarida xalqni adolatli, ongli, bilimli bo'lishga, jaxolatdan yiroq turishga da'vat etadi, uning fikricha, adolat sharaf ko'rki, osoyishtali, xushnutlikdir. U yoshlarni kamtarlik bilan muloqotda bo'lishga, ularni hurmat qilib e'zozlashga chorlaydi.

Munis Xorazmiyning asarlariga bayon etilgan ta'lim – tarbiyaga oid fikrlar faqat u yashagan davr uchun emas, balki xozirgi davr uchun ham qimmatlidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sanaqulov X.R., Xodiyeva D.P. Satbayeva «Mehnat va uni o'qitish metodikasi».

Darslik. T.: TDPU. 2015-yil.

2. Sh.Mirziyoyev Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent – "O'zbekiston" – 2016.56B.

3. M.Tilavova "Texnologiya va uni o'qitish metodikasi"o'quv qo'llanma M.Buxoro:OOO"Sadriddin Salim Buxoriy "Durdona,2021-312b.

4. Hamroev A. R. Modeling activities of teachers when designing creative activities of students //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences.–2019. – T. 2019.

5. Adizov B. R., Khamroev A. R. Modeling activities of teachers when designing creative activities of students //Ilmiy xabarnoma. – C. 69